

PRACE NAUKOWE

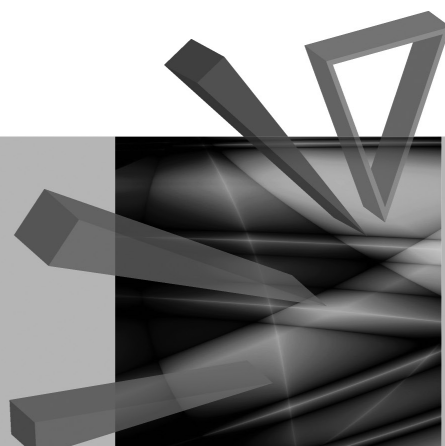
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

296

Kryzys finansowy a programowanie rozwoju jednostek przestrzennych

Redaktorzy naukowi

Stanisław Korenik

Anna Mempel-Śnieżyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: K. Halina Kocur

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-318-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
Agata Bury: Deficyt budżetowy w jednostkach samorządu terytorialnego na przykładzie województwa łódzkiego	11
Piotr Bury, Paweł Dziekański: Sytuacja finansowa powiatów województwa świętokrzyskiego w latach 2008-2010	24
Jacek Chądzyński: Współpraca polskich gmin z organizacjami pozarządowymi – prezentacja wyników badań	36
Adam Dąbrowski: Rewitalizacja jako instrument polityki rozwoju regionalnego w wymiarze lokalnym.	46
Niki Derlukiewicz: Działania podejmowane w Unii Europejskiej na rzecz wspierania innowacyjności gospodarki	56
Dariusz Głuszczyk: Strategia, polityka i system innowacji w regionie – ujęcie teoretyczne	65
Piotr Hajduga: Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce a kryzys finansowy i gospodarczy	76
Krzysztof Heffner, Brygida Klemens: Koncepcje zmian i nowe procesy przestrzenne na obszarach wiejskich w Polsce	90
Marian Kachniarz: Konsolidacja a efektywność w ochronie zdrowia	102
Magdalena Kalisiak-Mędelska: Idea miast partnerskich. Przykład Łodzi ..	113
Iryna Kaminska: Financial tools of stimulation of social and economic development of a region	129
Nadiya Khvyshchun: Sytuacja finansowa regionów Ukrainy: okres przed- i pokryzysowy	139
Brygida Klemens: Dostęp do usług publicznych na obszarach wiejskich województwa opolskiego	151
Stanisław Korenik: Globalizacja i gospodarka oparta na wiedzy a nowa przestrzeń gospodarcza	164
Lubov Kovalska: Questions of the assessment and building of Ukraine regions competitiveness	176
Agnieszka Krześ: Rozwój infrastruktury transportu i łączności dużych miast Dolnego Śląska w dobie kryzysu	186
Andrzej Łuczyszyn: Globalizacja i lokalizm w rozwoju lokalnym – wybrane elementy	197
Marian Maciejuk: Fundusze unijne jako źródło zasilania budżetów jednostek samorządowych na Dolnym Śląsku	205
Anna Mempel-Śnieżyk: Władze samorządowe a programowanie rozwoju lokalnego	215

Katarzyna Miszczak: Sytuacja społeczno-gospodarcza polskich województw w dobie obecnego kryzysu finansowego	227
Jarosław Michał Nazarczuk: Specjalne strefy ekonomiczne motorem wzrostu w czasach kryzysu?	241
Mirosława Marzena Nowak: Wpływ spółdzielni mleczarskich na przemiany przestrzenne, ekonomiczne i środowiskowe we współczesnej gospodarce.....	251
Oğuz Özbek: Demarcation problem of spatial planning in the normative regions of Turkey: the provincial development strategy of Kayseri.....	261
Valentina Pidlisnyuk, Lesia Sokol: Approaches to the implementation of sustainable agriculture at the local level: case of Kyiv region, Ukraine	270
Andrew B. Pochtovyuk, Katerina A. Pryakhina: Regional aspects of the management of higher economic education in Ukraine.....	277
Aldona Podgórnai-Krzykacz: Samorząd gminny w relacjach z administracją rządową – prezentacja wyników badań	285
Jacek Potocki, Zbigniew Piepiora: Uwarunkowania rozwoju rekreacji zimowej we wschodnich Karkonoszach	295
Małgorzata Rogowska: Gospodarka oparta na wiedzy w dobie globalizacji	308
Karolina Rosomacha: Sytuacja Republiki Czeskiej w kontekście rozwoju regionalnego po roku 2000	317
Małgorzata Twardzik: Znaczenie centrów handlowych dla funkcjonowania jednostek osadniczych w strefie zewnętrznej metropolii w województwie śląskim.....	327
Kinga Wasilewska: Samorząd terytorialny kontra alternatywne metody finansowania	338
Marek Wojciechowski: Zamożność a koszt władzy samorządowej w dużych miastach polskich	348

Summaries

Agata Bury: Budget deficit in local government units on the example of Łódź Voivodeship	23
Piotr Bury, Paweł Dziekański: Financial situation of poviats in Świętokrzyskie Voivodeship in 2008-2010	35
Jacek Chądzyński: Co-operation between communities and non-governmental organizations in Poland – presentation of study results.....	45
Adam Dąbrowski: Revitalization as an instrument of regional development policy in the local dimension.....	55
Niki Derlukiewicz: Activities undertaken in the European Union to promote innovation	64

Dariusz Głuszcuk: Innovation strategy, policy and system in the region – theoretical approach.....	75
Piotr Hajduga: Special economic zones in Poland vs. financial and economic crisis.....	89
Krystian Heffner, Brygida Klemens: Concepts of changes and new spatial processes in rural areas of Poland	101
Marian Kachniarz: Consolidation vs. efficiency in health care	112
Magdalena Kalisiak-Mędelska: The idea of partner cities. The example of Łódź.....	128
Iryna Kaminska: Instrumenty finansowe stymulowania rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.....	138
Nadiya Khvyshechun: Ukrainian regions financial situation: before and post-crisis period	150
Brygida Klemens: Access to public services in rural areas of Opole Voivodeship	163
Stanisław Korenik: Globalization and knowledge based on economy vs. new economic space.....	175
Lubov Kovalska: Kwestie oceny i budowania konkurencyjności regionów Ukrainy.....	185
Agnieszka Krzeń: Development of transport and communication infrastructure in big cities of Lower Silesia in the time of crisis	196
Andrzej Łuczyszyn: Globalization and localism in local development – selected elements	204
Marian Maciejuk: European Union funds as the supporting source for budgets of self-government units in Lower Silesia region	214
Anna Mempel-Śnieżyk: Local authorities vs. local development programming	226
Katarzyna Miszczak: Social and economic situation of Polish voivodeships in the present financial crisis	240
Jarosław Michał Nazarczuk: Are Polish Special Economic Zones growth poles at the time of austerity?.....	249
Mirosława Marzena Nowak: Influence of dairy cooperatives on space, economic, and environmental changes in modern economy.....	260
Oğuz Özbek: Problem rozgraniczania planowania przestrzennego w normatywnych regionach Turcji: lokalna strategia rozwoju Kayseri.....	269
Valentina Pidlisnyuk, Lesia Sokol: Podejścia do wdrażania zrównoważonego rozwoju w rolnictwie na poziomie lokalnym na przykładzie regionu kijowskiego – Ukraina	276
Andrew B. Pochtovyuk, Katerina A. Pryakhina: Regionalne aspekty zarządzania wyższą edukacją ekonomiczną na Ukrainie	284
Aldona Podgórnjak-Krzykacz: Local government in its relations with central government – presentation of survey results.....	294

Jacek Potocki, Zbigniew Piepiora: Conditions for the development of winter recreation in the eastern part of the Karkonosze Mountains.....	307
Małgorzata Rogowska: Knowledge based economy in the age of globalization	316
Karolina Rosomacha: Situation of regional development in the Czech Republic after 2000	326
Małgorzata Twardzik: Impact of shopping centers for the functioning of settlement units in the outer metropolitan area in Upper Silesian Voivodeship	337
Kinga Wasilewska: Local government vs. alternative financing methods.....	347
Marek Wojciechowski: Affluence vs. the cost of local government authority in Polish major cities.....	358

Stanisław Korenik

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

GLOBALIZACJA I GOSPODARKA OPARTA NA WIEDZY A NOWA PRZESTRZEŃ GOSPODARCZA

Streszczenie: Współczesna rzeczywistość kształtowana jest przez wiele zjawisk i procesów zależnych od siebie i równocześnie na siebie oddziałujących (pozostających w swoistej interakcji). Do podstawowych zalicza się proces globalizacji, jak też kształtowanie się gospodarki opartej na wiedzy. Procesy te są współzależne, dynamizując się, wywołują równocześnie istotne zmiany we współczesnych realiach gospodarczych. Jednym z przekrojów, który podlega istotnym przeobrażeniom, jest przestrzeń ekonomiczna. Przestrzeń ta, coraz bardziej odbiegająca od klasycznego kartezjańskiego pojmowania, zaczyna być opisywana nowymi parametrami (wymiarami), równocześnie stając się istotnym czynnikiem współczesnych przemian gospodarczych i społecznych.

Słowa kluczowe: globalizacja, gospodarka oparta na wiedzy, przestrzeń gospodarcza.

1. Wstęp

Opisując współczesną gospodarkę, należy stwierdzić, że istotnym faktem jest, że w tym samym okresie i z tej samej przyczyny co kształtowanie się gospodarki opartej na wiedzy, przyspieszenia i nowej jakości nabrał proces globalizacji. Można zatem postawić tezę, iż pomiędzy obydwoma procesami zachodzi sprzężenie zwrotne. Modernizacja gospodarek, polegająca głównie na rozwoju nowych technologii, wzroście zasobów wysoko wykwalifikowanych kadr, rozwoju nowoczesnych gałęzi produkcji, ma ogromne znaczenie dla długofalowego procesu globalizacji. Jednocześnie zaś postęp techniczny ulega przyspieszeniu pod presją stałego zapotrzebowania na innowacje. Obecne zmiany w dziedzinie technologii przebiegają tak szybko, że mówi się o rewolucji technologicznej. Dzięki niej dochodzi do wielu pozytywnych zmian, m.in. w przekazywaniu informacji, systemie produkcji czy funkcjonowaniu rynków. Firmy uciekają się do coraz nowszych form produkcji, zarządzania, organizacji współpracy oraz dystrybucji, ponieważ wiedzą, jak ważnym czynnikiem rozwojowym jest wiedza. To właśnie przez postęp techniczny konkurencja przybrała zupełnie odmienny kształt. Mówi się o konkurencji globalnej, która wymaga szybkiego i umiejętnego wykorzystania technologii oraz elastycznego reagowania na potrzeby rynku globalnego, ale i zdywersyfikowanego. Nowa konku-

rencia warunkuje ciągły rozwój i innowacyjność oraz wymusza na państwach, społeczeństwach, przedsiębiorstwach oraz jednostkach nieustanne podnoszenie kwalifikacji i wykształcenia. W przeciwnym razie skazuje uczestników na marginalizację. Z powyższych rozważań można wywnioskować, że postęp naukowy staje się podstawą rozwoju społeczeństwa informacyjnego i globalizacji gospodarki światowej, a jednocześnie globalizacja powoduje nasilenie presji konkurencji oraz ma wpływ na rozwój nauki i technologii¹.

Oba te procesy wywołały istotne zmiany w przestrzeni społeczno-ekonomicznej, która z jednej strony staje się znaczącym elementem tych przemian, a z drugiej ulega zmianie w wyniku omawianych procesów.

W artykule podjęto próbę określenia zarówno procesu globalizacji, jak i powstania gospodarki opartej na wiedzy, a także opisano zmiany, jakie one wywołały w przestrzeni ekonomicznej.

2. Współczesny wymiar globalizacji

Podejmując próbę wyjaśnienia pojęcia „globalizacja”, należy pamiętać, że jest to zjawisko, które można określić mianem *catch-all* (chwytające się wszystkiego), gdyż proces ten występuje i jednocześnie zespała działalności gospodarcze na różnych poziomach: państw, regionów, przekrojów lokalnych, gałęzi, rynków, firm. Oznacza to, że globalizacja wpływa na każdy możliwy aspekt procesów, jakie dokonują się we współczesnym świecie. „Globalizacja przebiega jednocześnie w wielu dziedzinach życia i jest stymulowana przez odrębne, lecz przenikające się różnego rodzaju działania, dokonywane w tym samym czasie w różnych sferach aktywności człowieka (społecznej, ekonomicznej czy politycznej)”². Przy czym we współczesnych realiach globalizacja podstawowe swoje źródło znajduje w gwałtownym rozwoju innowacji w mikroelektronice i połączeniach technologii komputerowej, telekomunikacyjnej i radiowo-telewizyjnej, które w sposób bezpośredni warunkują dynamiczny rozwój przekazu informacji. Z drugiej strony najnowsze innowacje obniżają koszt przetwarzania i przesyłania informacji. Do intensyfikacji procesu globalizacji przyczyniają się równocześnie czynniki o charakterze socjoekonomicznym, przejawiające się w ujednoczeniu preferencji konsumentów, oraz wzrost ich wymagań, co przejawia się w unifikacji wartości i potrzeb oraz globalnego popytu na poszczególne towary i usługi³.

Głównymi aktorami, a zarazem negatywnymi uczestnikami globalizacji według powszechnej opinii są korporacje transnarodowe (KTN). Są one postrzegane jako główni aktorzy globalnego świata, kreujący w znacznej mierze obecny kształt

¹ *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, pod red. B. Liberskiej, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 84.

² *Zachowania podmiotów rynkowych w warunkach globalizacji*, pod red. M. Malinowskiej i B. Kucharskiej, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006, s. 16.

³ *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania...*, s. 25.

globalizacji. Ich zachowanie budzi wiele zastrzeżeń i nierzadko nacechowane jest cynizmem, który przejawia się dychotomią postaw. Związane jest to z innymi ich postawami w innych krajach i miejscach globu. W krajach wysoko rozwiniętych prezentują się one jako podmioty kierujące się zasadą *pro publico bono*, tzn. dotują wydarzenia kulturalne, artystyczne, sprawują opiekę nad potrzebującymi, wspierają organizacje charytatywne czy też dbają o ochronę środowiska. Natomiast w krajach rozwijających się, z dala od opinii publicznej, pozwalają sobie na niemoralne praktyki⁴. Globalni producenci (korporacje), lansując hasła o zniesieniu barier i wolności gospodarczej w przekroju międzynarodowym, w praktyce dążą do zniesienia, a przynajmniej redukcji lokalnych regulacji (ochrona zatrudnienia, cła, ograniczenie wywozu zysków) w krajach biednych. Co prawda, efektem jest też zwiększenie się liczby rynków lokalnych otwartych na ekspansję, ale głównym celem tych instytucji jest dążenie do łatwiejszego wywierania nacisku (często przybierającego postać szantażu) na społeczności lokalne (przede wszystkich ich liderów) w celu przestrzegania prawa chroniącego interesy korporacji (*casus ACTA*). Takie zachowanie prowadzi do przejmowania kontroli nad zasobami lokalnymi przez te korporacje. Gdy lokalne reguły gry stają się mniej stabilne i mniej przewidywalne ze względu na osłabienie kontroli państwa, to pojawia się niebezpieczeństwo destabilizacji lokalnych rynków poprzez żywiołowość ekonomii globalnej przenoszącej ryzyko i kryzysy z jednych do drugich gospodarek lokalnych. Dodatkowo globalni producenci „żerują” na różnicach pomiędzy lokalnymi gospodarkami, dążąc przy tym do przejęcia kontroli nad lokalnymi zasobami endogenicznymi.

Także różnego rodzaju organizacje humanitarne mają poważne zastrzeżenia co do działalności firm ponadnarodowych, które chcąc za wszelką cenę obniżyć koszty produkcji, wyzyskują wręcz w merkantylistyczny sposób pracowników w krajach słabo rozwiniętych. To skutkuje umocnieniem podziału pracy, w którym kraje rozwijające się jedynie dostarczają niskoprzetworzonych dóbr produkowanych przez słabo wykształconą siłę roboczą. Skutkuje to tym, że przewagi lokalizacyjne stają się jednym z ważniejszych kryteriów w funkcjonowaniu przedsiębiorstw międzynarodowych w globalizującej się gospodarce. Przy czym należy zdawać sobie sprawę, że niemobilne przewagi lokalizacyjne zróżnicowane w obecnej gospodarce, zawierają zarówno nisko płatne czynniki produkcji, jak i specyficzne, związane z danym rynkiem, niewystępujące w innych miejscach lokalizacji w takiej skali i jakości. W efekcie tego można zauważyć, że napływ inwestycji zagranicznych będzie skutkował napływem innowacji tylko wtedy, gdy na obszarze lokalizacji będzie występował kapitał wiedzy. Prowadzi to do tego, że największy przepływ innowacji (wiedzy) towarzyszy inwestycjom występującym między gospodarkami wysoko rozwiniętymi i dobrze wyposażonymi w kapitał wiedzy, który jest silnie skorelowany z lokalnymi sieciami układów społeczno-gospodarczych, rozumianymi jako wzajemne korzystne związki o charakterze horyzontalnej elastycznej kooperacji

⁴ *Globalizacja i integracja europejska*, pod red. B. Józwicka, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s. 31.

różnych jednostek i instytucji występujących na danym obszarze. Są one wytworem lokalnego „klimatu”, czyli różnorodnych uwarunkowań o charakterze kulturowym, społecznym, instytucjonalnym itp., przejawiającym się w przyjętych normach i zwyczajach społecznych, które powodują, że społeczności lokalne wykazują różne podejście do działalności ekonomicznej. Marshallowskie efekty zewnętrzne nadal są istotnym elementem wyjaśniania różnic w rozwoju poszczególnych obszarów, przy czym samo rozumienie tych efektów jest często różne. Najczęściej w stosunku do lokalnej społeczności przyjmują one postać efektu demonstracji i konkurencji. Jednak zaistnienie pozytywnych efektów zewnętrznych napływu zagranicznych inwestycji jest uzależnione od lokalnych uwarunkowań. Przy czym bezpośrednie inwestycje zagraniczne (zewnętrzne) są tylko jednym z czynników warunkujących rozwój danego obszaru. Dlatego też w globalizującym się świecie i postępującej internacjonalizacji działalności gospodarczej w najbliższej przyszłości nie będzie się mówić o inwestycjach zagranicznych, ale zewnętrznych.

Kończąc te rozważania, warto przytoczyć wypowiedź T.L. Friedmana, który w książce pt. *Lexus i drzewo oliwne* pisze, iż „wyzwaniem dla ludzkości w dzisiejszych czasach jest znalezienie zdrowej równowagi między lexusem a drzewem oliwnym. Jego zdaniem kraj bez lexusa nigdy nie zajdzie daleko, bo to właśnie on rozpędza gospodarkę, zwiększając dynamikę jej rozwoju. Z kolei kraj pozbawiony zdrowego drzewa oliwnego nigdy nie będzie miał wystarczającego poczucia bezpieczeństwa, aby w pełni otworzyć się na świat, wydobyć stamtąd te elementy globalizacji, które będą dla niego korzystne”⁵.

3. Kształtowanie się i istota gospodarki opartej na wiedzy

Gospodarka oparta na wiedzy (GOW) zaczęła się tworzyć po II wojnie światowej. Proces ten był efektem współzależności równocześnie występujących procesów: rewolucji technologicznej bazującej na technologiach informatycznych, kształtowania się gospodarki globalnej oraz zmiany paradygmatu rozwojowego, związanego z przechodzeniem z gospodarki przemysłowej do gospodarki opartej na wiedzy⁶. U podstaw tych zmian leży określone przyczyny i zjawiska, do których najczęściej się zalicza:

- to, że w wyniku postępu technicznego, a przede wszystkim wiedzy następuje kumulatywny dostęp do wiedzy i informacji,
- formowanie się gospodarki globalnej,
- zmiana paradygmatu rozwoju, przechodzenie od fordyzmu do postfordyzmu.

Koncepcja tworzenia się gospodarki opartej na wiedzy (*knowledge-based*), zwanej inaczej gospodarką napędzaną wiedzą (*knowledge-driven economy*) jako nowe-

⁵ W. Wosińska, *Oblicza globalizacji*. Wyd. Smak Słowa, Sopot 2008, s. 20.

⁶ A. Olechnicka, *Rozwój regionalny w warunkach gospodarki informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 3(4), s. 37.

go paradygmatu gospodarowania, oparta jest na takich podstawowych wyróżnikach, jak⁷:

- akceleracja tworzenia wiedzy,
- wzrost znaczenia kapitału niematerialnego,
- innowacyjność jako działalność priorytetowa,
- rewolucja w zasobach wiedzy.

Według A. Kuklińskiego, ta nowa gospodarka opiera się na założeniach, że wiedza przekształca się w stymulatora rozwoju – zarówno gospodarki, jak i społeczeństwa – na skalę dotychczas nieznaną, przy czym między tymi dwoma kategoriami istnieje sprzężenie zwrotne, które przekształca się w mechanizm wzajemnego wzmacniania, a w efekcie w wyniku integracji różnych mechanizmów rozwoju dokonuje się transformacja krajów wysoko rozwiniętych⁸. Proces ten uległ dynamizacji w latach 80. i 90. XX wieku w związku z równie gwałtownym rozwojem technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT)⁹. Dwoma podstawowymi filarami, a zarazem warunkami powstania GOW, są: społeczeństwo informacyjne oraz nowoczesne technologie. Pojęcie „społeczeństwo informacyjne” powstało w latach 70. XX wieku i odnosiło się do rzeczywistości USA i Japonii, gdzie 50% PKB wytwarzane było przez sektor informacyjny. Nowy typ społeczeństwa jest dzięki temu bardziej konkurencyjny na rynku światowym. Jego pojawienie się może ustalić podział świata oraz doprowadzać do zróżnicowań społecznych, których nie będzie można tak łatwo zniwelować bez ponoszenia ogromnych nakładów na infrastrukturę i oświatę.

Według powszechnej opinii, wysoki stopień nasycenia gospodarki zaawansowanymi technologiami, ustawiczna edukacja i wysoki jej poziom, a także system społeczno-ekonomiczny, działający według zasady minimum państwa, maksimum rynku, pełna otwartość dla rozwoju przedsiębiorczości to czynniki stanowiące podstawę rozwoju GOW¹⁰.

G.W. Kołodko uważa, iż rewolucja elektroniczno-internetowa stanowi trzeci wielki przełom, który otworzył nową epokę w dziejach globalizacji. Powoduje ona, że tempo wymiany informacji jest niewyobrażalnie wysokie, natomiast szanse, jakie stwarza dla rozwoju edukacji i gospodarki, są niemierzalne¹¹. Nowoczesność technologii informacyjnych polega na wykorzystaniu zaawansowanej mikroelektroniki i najnowszych zdobyczy telekomunikacji i ich powiązaniu. To połączenie technologii komunikacji związanych z transmisją danych z technologiami komputerowymi mającymi wpływ na przetwarzanie tych danych. Tak rozumiana technologia

⁷ R. Rózga-Luter, *Gospodarka oparta na wiedzy a rozwój regionalny na przykładzie regionu środkowego Meksyku*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2004, nr 1(15).

⁸ A. Kukliński, *O nowym modelu polityki regionalnej – artykuł dyskusyjny*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2003, nr 4(14).

⁹ *Przemiany we współczesnej gospodarce światowej*, pod red. E. Oziewicz, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006, s. 156.

¹⁰ Tamże, s. 157.

¹¹ G.W. Kołodko, *Globalizacja a perspektywy rozwoju krajów posocjalistycznych*, Wyd. Dom Organizatora, Toruń 2001, s. 38.

informacyjna ma decydujący wpływ na procesy internacjonalizacji i globalizacji. Jej rozwój powoduje „kurczenie się” czasu i przestrzeni. Intensywnie rozwijające się środki komunikacji zdominowała technologia globalnej sieci, która uformowała podwaliny pod interaktywną wymianę myśli, idei i informacji na całej kuli ziemskiej. I tak w latach 90. XX wieku Internet przekształcił się z narzędzia wyspecjalizowanego stosowanego przez wąską społeczność naukowców w instrument użytku ogólnospołecznego. Jest to najszybciej rozwijający się środek komunikacji¹².

Tworzenie się nowego wymiaru gospodarowania wywołało zmiany również w strukturze wewnętrznej firm. Zmiany technologiczne zdeterminowały przekształcenia w sposobie produkcji, dystrybucji i organizacji. Wybrane firmy zastosowały nowy system wdrażania oparty na technologiach informacyjnych. Podstawą nowego systemu stała się elastyczność jego wewnętrznej organizacji oraz relacji między klientem a producentem. Dawniej produkcja opierała się na ekonomii skali, którą wyparła ekonomia kwalifikacji i kompetencji. Elektroniczny system kontroli i stosowania komponentów pozwolił zlikwidować tradycyjne ograniczenia w dostępie do energii i materiałów. Automatyzacja natomiast została zastąpiona przez „elastyczny system wytwórczy”, który umożliwił wysoki stopień dywersyfikacji produkcji. Umożliwiło to produkcję różnych towarów w sposób tani i szybki, jednocześnie dając możliwość ciągłego dostosowania się do zmieniających się zapotrzebowań rynku. Zmiany zaszły również w samej strukturze przemysłu, hierarchizację zastąpiono siecią firm specjalizujących się w różnych dziedzinach. Powstały dzięki wykorzystaniu osiągnięć technologii informacyjnej zintegrowany międzynarodowy system produkcji opierał się na bliskiej kooperacji technologicznej firm go tworzących, kontroli jakości, szkoleniach, planowaniu inwestycji i produkcji – *production just-in-time*.

Uwzględniając powyższe spostrzeżenia, należy jednak podkreślić, że to w dużej mierze postępujący proces globalizacji spowodował zwrot w myśleniu o nowościach technologicznych. Zmianę technologiczną jako akt jednostkowy zastąpiono technologią innowacyjności, będącą kontynuacją obszernego procesu innowacyjnego. Proces ten inicjuje równocześnie powstanie złożonego systemu (struktury), na który składają się instytucje biorące udział w tworzeniu, modyfikowaniu i dyfuzji innowacji oraz używaniu nowej, ekonomicznie użytecznej wiedzy oraz relacje zachodzące między nimi. Nowa wiedza zastosowana w procesie produkcji oznacza przyspieszenie procesu innowacyjności. Obecnie działalność wielu korporacji transnarodowych wytwarzających i sprzedających produkty nie jest zwykłą produkcją, ale całym procesem produkcyjnym rozpoczynającym się od badań, a kończącym się na marketingu i reklamie. Dzięki temu rośnie wartość wiedzy w produkcji, a system produkcji staje się bardziej elastyczny. Równocześnie organizacja hierarchiczna została zastąpiona siecią współpracujących podwykonawców.

¹² *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania...*, s. 85.

4. Związki między globalizacją a GOW

Procesy globalizacji gospodarki światowej powodują, że rewolucja technologiczna rozprzestrzeniła się. Powiązania między wzrostem handlu dobrami wysoko przetworzonymi (i związany z tym wzrastający udział B+R w działalności innowacyjnej) a koniecznością istnienia narodowych zdolności technologicznych powodują efekt sprzężenia zwrotnego: wewnętrzne zdolności technologiczne wpływają na eksport towarów wysokiej techniki, eksport ten z kolei wpływa na lokalną użyteczność tych technologii¹³.

Globalizacja jest więc traktowana jako jedna z głównych przyczyn powstania nowej gospodarki, w której zaczynają dominować usługi oraz znaczące inwestycje w czynniki produkcji niematerialne, czemu sprzyja wzrost zatrudnienia w wiodących sektorach gospodarki (tj. związanych przede wszystkim z technologiami informatycznymi i telekomunikacyjnymi). Tworzenie się społeczeństwa informacyjnego, w którym jednym z istotniejszych czynników produkcji staje się wiedza, zainicjowało głębokie zmiany we wszystkich dziedzinach współczesnego życia.

Trzeba jednak pamiętać, iż sama rewolucja technologiczna nie jest czynnikiem wystarczającym, aby globalizacja szła do przodu. Owszem, jest ona w stanie przezwyciężyć granice fizyczne i patrząc z tego punktu widzenia, można stwierdzić, że nie ma dla niej niedostępnych, mających jakieś ekonomiczne znaczenie zakątków ziemi. Nie będzie zatem miejsc na świecie, gdzie nie można by zainwestować, wyprodukować, sprzedać czy kupić. Ale na drodze wciąż stoją inne bariery – polityczne i społeczne, kulturowe i mentalne, handlowe i celne. Ich likwidowaniu i pokonywaniu sprzyjać musi polityka¹⁴.

5. Przestrzeń wobec nowych uwarunkowań

Nowy paradygmat gospodarowania spowodował, że przestrzeń staje się podstawowym elementem analiz rozwoju gospodarczego. Zamiana przewagi komparatywnej na przewagę konkurencyjną skutkuje bardziej produktywnym użyciem specyficznych kombinacji zasobów skoncentrowanych w danej lokalizacji. Wynika to z faktu, że procesy gospodarcze obciążone są atrybutem przestrzennym. Przy czym samą przestrzeń można opisywać w różny sposób, ale coraz bardziej uzasadnione jest wyróżnianie jednej z jej rodzajów, tj. przestrzeni ekonomicznej.

Współczesna przestrzeń ekonomiczna – w odróżnieniu od określonego punktu w przestrzeni geograficznej, który jest opisany poprzez cztery wymiary – można charakteryzować nieskończoną liczbą wymiarów. Procesy i zjawiska w niej zachodzące mogą być realizowane na „tysiąc” sposobów na „tysiącach” różnych kierunków. Przestrzeń ta nie jest ograniczana zasadą fizycznej bliskości, jej podstawową zaletą

¹³ *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania...*, s. 88.

¹⁴ G.W. Kołodko, wyd. cyt., s. 47-48.

nie jest też brak ograniczeń geograficznych, lecz nieograniczona zdolność tworzenia relacji. Taka przestrzeń w praktyce jest formą rozmytą i niedookreśloną. Maleje w niej znaczenie określonego miejsca, wzrasta zaś znaczenie złożoności, o czym wspomiano już wcześniej.

Tak zwany łańcuch wartości we współczesnej przestrzeni gospodarczej (e-przestrzeni, wirtualnej) zaczyna przybierać nowy wymiar. Nie jest to już lina (łańcuch), ale skupisko i podłączające się do niego czasowo i w sposób dowolny (chaotyczny, nieprzewidywalny) określone jednostki.

W takiej przestrzeni stabilność jest cechą rzadką, ale też niepożądaną, gdyż należy ją zmieniać w zależności od obowiązujących trendów, mód, zapotrzebowania, a wzrastający indywidualizm wymusza elastyczność postaw oraz wysoki poziom specjalizacji, co z kolei wymusza wzrost kooperacji. To powoduje, że do niespotykanych dotąd granic rozrastają się podmioty gospodarcze, i to we wszystkich kierunkach – powstają zarówno megaprzedsiewzięstwa, np. w wyniku fuzji banków, oraz nowe mikrofirmy, których postać można ograniczyć nawet do karty magnetycznej.

W praktyce zawsze stan i forma takiej przestrzeni jest zawsze wypadkową oddziaływania czterech czynników, takich jak:¹⁵

- środowisko naturalne,
- poziom rozwoju techniki i technologii,
- system wartości i kategorie kultury,
- podmioty (aktorzy) kształtujące przestrzeń.

Same formy przestrzennego zagospodarowania określane są jako obszary o konkretnym przeznaczeniu i funkcjach wraz z występującym tam wyposażeniem materialnym (uzbrojeniem) oraz zlokalizowanymi urządzeniami¹⁶. W ramach tych form występuje przestrzeń produkcji, konsumpcji, wymiany i symboliki.

Każdy punkt w takiej przestrzeni ma konkretne położenie geograficzne oraz trzy podstawowe właściwości, tj. ograniczoność, opór i zróżnicowanie¹⁷.

Ograniczoność odnosi się do skończoności poszczególnych elementów (zasobów) przestrzeni, co czyni ją dobrem rzadkim. Opór związany jest z dostępnością poszczególnych elementów przestrzeni i ich różnym stopniem mobilności. Zróżnicowanie jest natomiast wynikiem zarówno działalności człowieka, jak i wynikiem procesów naturalnych, w wyniku czego każdy punkt w przestrzeni ma określone, w dużej mierze niepowtarzalne cechy.

Współczesne zmiany w procesie gospodarowania powodują konieczność w rozważaniach ekonomicznych przejścia od miejsc do przestrzeni. Jednak ta zmiana to

¹⁵ W.M. Gaczek, *Zarządzanie w gospodarce przestrzennej*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Poznań 2003, s. 72.

¹⁶ B. Jałowiecki, *Spoleczne wytwarzanie przestrzeni w okresie transformacji systemowej*, [w:] *Nowe uwarunkowania rozwoju i kształtowania miast polskich*, Biuletyn KPZK PAN, nr 175, Warszawa 1996, s. 21-50.

¹⁷ W. Budner, *Lokalizacja przedsiębiorstw. Aspekty ekonomiczno-przestrzenne i środowiskowe*, AE w Poznaniu, Poznań 2004, s. 13.

nic innego jak nowe pojmowanie samej przestrzeni ekonomicznej. Przestrzeń nie jest elementem warunkującym dostęp do środków komunikacji, natomiast czynnikiem obecnie różnicującym ludzi jest możliwość kontroli i dostępu do informacji czy też wiedzy¹⁸.

Równocześnie należy zdawać sobie sprawę, że znaczenie przestrzeni w zjawiskach ekonomicznych będzie wzrastać. P. Cooke stwierdził że „prognozy upadku znaczenia odległości oraz końca geografii, związane z wprowadzaniem wszystkich tych wynalazków, były znacznie przesadzone. Dotyczy to także i ostatnich, błędnych przepowiedni związanych z nadejściem ery Internetu”¹⁹.

W erze gospodarki opartej na wiedzy kwestią kluczową dla rozwoju obszarów miejskich jako specyficznych jednostek przestrzennych jest bliskość źródeł wiedzy. Jest to nawiązanie do pierwotnego twierdzenia Glaesera (1992), zgodnie z którym kapitał ludzki i rzadkie kwalifikacje stanowią ważne czynniki wpływające na utrzymanie bądź przyspieszenie tempa wzrostu gospodarczego w jednostkach przestrzennych. E. Glaeser i inni ekonomiści tłumaczą to na dwa sposoby. Pierwszy wiąże się z sukcesem miast w epoce globalizacji, drugi – z wyborem, jakiego dokonuje człowiek w roli konsumenta. Kluczowym problemem jest wprowadzanie takich zmian instytucjonalnych, które wykorzystają lokalne zasoby tego rodzaju dla wzmacniania rozwiązań prorozwojowych.

Dodatkowo przestrzenna (w wymiarze lokalnym czy regionalnym) spójność, integracja i współpraca podmiotów działających na szczeblach pośrednich są wobec tego podstawowymi warunkami przezwyciężenia zagrożeń płynących ze strony globalnej konkurencji w okresie niestabilności rynków.

Jednym ze zjawisk, które się nasiliły wraz z postępującą globalizacją, jest delokalizacja działalności gospodarczej. Współczesny kapitał w wielu przekrojach nabiera cech nomadyzmu. Czy jednak jest to zjawisko negatywne, a jeśli tak, to dla kogo? Według „The Economist”, delokalizacja dla krajów wysoko rozwiniętych jest zjawiskiem korzystnym, gdyż nisko kwalifikowane miejsca pracy zostaną zastąpione wymagającymi wysokich kwalifikacji, co wywoła zmiany w strukturze zatrudnienia, ale też konsumpcji, wzorców zachowań itp. Podstawą rozwoju obszarów słabo rozwiniętych, na których występuje luka cyfrowa, są kosztowne inwestycje w infrastrukturze informatycznej, co niestety jest kosztowne, a tego typu działania są zazwyczaj priorytetem dalszego rządu w społecznościach wykazujących niski poziom wykształcenia.

Według Amerykańskiej Krajowej Rady Wywiadu (NIC), największymi beneficjentami globalizacji są te społeczności, które mają dostęp do najnowszej technolo-

¹⁸ B. Jałowicki, *Współczesne przekształcenia struktury osadniczej i przestrzeni miejskiej*, [w:] *Cywilizacja informacyjna a przekształcenia przestrzeni. Zmiany strukturalne metropolii polskich*, pod red. J. Kołodziejskiego i T. Parteki, Biuletyn KPZK PAN nr 186, Warszawa 1999, s. 26.

¹⁹ P. Cooke, *Bliskość, wiedza i powstawanie innowacji*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2006, nr 2(24).

gii teleinformatycznej, korzystają z niej w pełni, a dodatkowo szybko adaptują nowe rozwiązania w tej dziedzinie²⁰.

6. Podsumowanie

Reasumując powyższe rozważania dotyczące miejsca przestrzeni we współczesnych realiach gospodarczych, można stwierdzić, że jest ona znaczna i mimo głośzonych na fali zachwytu współczesną cywilizacją opinii o końcu przestrzeni odgrywa ona nadal istotną rolę. Potwierdza to m.in. K. Kelly w swojej książce *Nowe reguły nowej gospodarki*, wskazując, że pogląd o końcu przestrzeni w ekonomii jest jedną z większych pomyłek końca XX wieku²¹. Należy także pamiętać, że współczesna przestrzeń to nowa jakościowo kategoria, ale ściśle powiązana z klasyczną przestrzenią opisywaną już przez Ptolemeusza. Chociaż coraz częściej w najnowszych badaniach, jak również w praktyce wspomina się o przestrzeni wirtualnej czy też o e-przestrzeni, to jednak jest to pewien, czasami nowy rodzaj przestrzeni, wynika to m.in. z faktu, że przestrzeń jest przede wszystkim kategorią społeczną, czyli podlega takim samym zmianom jak cała cywilizacja.

Jak zauważa A. Lisowski, w ramach większej unifikacji świata oraz ze względu na gwałtowny rozwój telekomunikacji zaczęto głosić koniec przestrzeni we współczesnym społeczeństwie. Jako tezę niezgodną z rzeczywistością przytacza on stanowisko filozofów, według których „przestrzeń jest właśnie tym aspektem świata lub rodzajem bytu, który w ujęciach teoretycznych i artystycznych dziś przeżywa zadziwiające metamorfozy, komplikuje się i wzbogaca o nowe wymiary, jednocześnie staje się pojemnikiem rzeczy indywidualnych i procesów, który coraz lepiej mieści w sobie ich wielość i różnorodność”²². Autor ten stwierdza więc, że „problematyka przestrzeni zapewne jeszcze długo będzie przedmiotem debat naukowych”²³.

W świetle tych uwag można więc stwierdzić, że podstawowym kryterium współczesnego rozwoju staje się więc podatność adaptacyjna struktur przestrzennych do zachodzących zmian, przy czym obszary lepiej rozwinięte zazwyczaj szybciej reagują na nowe realia, dostosowując do nich swoje struktury, co prowadzi do koncentracji czynników produkcji na obszarach charakteryzujących się wielofunkcyjnością, a co niezgodne jest z założeniami policentrycznej koncepcji rozwoju przestrzennego. Globalizacja jako proces ma charakter selektywny, tzn. dokonuje się z różnym natężeniem w różnych punktach przestrzeni. Obszary, które mają odpowiednie zasoby wiedzy oraz kapitału, w tym kapitału ludzkiego o najwyższych kwalifikacjach, stają się liderami w tym procesie oraz miejscem, gdzie tworzone są innowacje.

²⁰ *Mapping the Global Future*, Report of the National Intelligence Council's 2020, Projekt, Pittsburgh, December 2004, s. 11.

²¹ K. Kelly, *Nowe reguły nowej gospodarki*, WIG-Press, Warszawa 2001, s. 85.

²² A. Lisowski, *Koncepcje przestrzeni w geografii człowieka*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa 2003, s. 9.

²³ Tamże s.10.

W efekcie innowacje, które są absorbowane w całej gospodarce światowej, praktycznie wytwarzane są w niewielkiej liczbie ściśle domkniętych układów lokalnych. Z drugiej strony terytoria o braku tych czynników albo ich niedostatku zaczynają tracić kontakt z obszarami przodującym, stając się tylko odbiorcą produktów i usług. O ile w ramach postępującej elastyczności struktur przestrzennych²⁴ usługi i produkty podlegają globalizacji, o tyle ich wytwarzanie podlega ograniczeniu do ściśle wyznaczonych miejsc w przestrzeni. Przy czym obszary przodujące charakteryzują się lokalizacją na swoim terenie dużego nowoczesnego ośrodka miejskiego, który tworzy wokół siebie obszar metropolitalny. W tych jednostkach przestrzennych zaczyna się kumulować działalność gospodarcza w powiązaniu z badaniami naukowymi oraz ultranowoczesnymi usługami.

Literatura

- Budner W., *Lokalizacja przedsiębiorstw. Aspekty ekonomiczno-przestrzenne i środowiskowe*, AE w Poznaniu, Poznań 2004.
- Cooke P., *Bliskość, wiedza i powstawanie innowacji*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2006, nr 2(24).
- Gaczek W.M., *Zarządzanie w gospodarce przestrzennej*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Poznań 2003.
- Globalizacja i integracja europejska*, pod red. B. Józwicka, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.
- Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, pod red. B. Liberskiej, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002.
- Jałowicki B., *Spoleczne wytwarzanie przestrzeni w okresie transformacji systemowej*, [w:] *Nowe uwarunkowania rozwoju i kształtowania miast polskich*, Biuletyn KPZK PAN, nr 175, Warszawa 1996.
- Jałowicki B., *Współczesne przekształcenia struktury osadniczej i przestrzeni miejskiej*, [w:] *Cywilizacja informacyjna a przekształcenia przestrzeni. Zmiany strukturalne metropolii polskich*, pod red. J. Kołodziejewskiego i Parteki T., Biuletyn KPZK PAN nr 186, Warszawa 1999.
- Kelly K., *Nowe reguły nowej gospodarki*, WIG-Press, Warszawa 2001.
- Kołodko G.W., *Globalizacja a perspektywy rozwoju krajów posocjalistycznych*, Wyd. Dom Organizatora, Toruń 2001.
- Kuciński K., Kudłacz T., Markowski T., Ziobrowski Z., *Zintegrowany rozwój aglomeracji a konkurencyjność polskiej przestrzeni*, Wyd. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Studia t. CXI, Warszawa 2002.
- Kukliński A., *O nowym modelu polityki regionalnej – artykuł dyskusyjny*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2003, nr 4(14).
- Lisowski A., *Koncepcje przestrzeni w geografii człowieka*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa 2003.
- Mapping the Global Future*, Report of the National Intelligence Council’s 2020, Project, Pittsburgh, December 2004.
- Olechnicka A., *Rozwój regionalny w warunkach gospodarki informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2000, nr 3(4).

²⁴ K. Kuciński, T. Kudłacz, T. Markowski, Z. Ziobrowski, *Zintegrowany rozwój aglomeracji a konkurencyjność polskiej przestrzeni*. Wyd. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Studia t. CXI, Warszawa 2002, s. 50.

- Przemiany we współczesnej gospodarce światowej*, pod red. E. Oziewicz, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006.
- Rózga-Luter R., *Gospodarka oparta na wiedzy a rozwój regionalny na przykładzie regionu środkowego Meksyku*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2004, nr 1(15).
- Wosińska W., *Oblicza globalizacji*, Wyd. Smak Słowa, Sopot 2008.
- Zachowania podmiotów rynkowych w warunkach globalizacji*, pod red. M. Malinowskiej i B. Kucharskiej, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006.

GLOBALIZATION AND KNOWLEDGE BASED ON ECONOMY VS. NEW ECONOMIC SPACE

Summary: Contemporary reality is shaped by a lot of phenomena and processes which depend on each other and at the same time impact each other (remaining in the specific interactions). They consist of globalization as well as the development of a knowledge-based economy. When they are more dynamic these processes cause significant changes in today's economic realities. They also influence economic space. This space starts to differ from the classical Cartesian understanding and begins to be described by new parameters (dimensions), at the same time becoming an important factor in today's economic and social changes.

Keywords: globalization, knowledge based economy, space economy.